

BÁCS GÁBOR – KOCSIS LÁSZLÓ

Lewis a világok sokaságáról

David Lewis, az analitikus filozófia egyik legnagyobb hatású gondolkodója, leginkább úgy ismert, mint a *lehetséges világokkal* kapcsolatos *realizmus* legeltökélettebb és legsikeresebb védelmezője. Sokak számára az is jól ismert, hogy a lehetséges világok fogalma hogyan került előtérbe. Az olyan modális kifejezéseken, mint amilyen a „lehetséges” és a „szükségszerű”, illetve a velük alkotott mondatokon értünk valamit, amit jó néhány filozófus szerint a következő *leibniziánus* definíció segítségével tudunk legjobban visszaadni:

Lehetséges, hogy p akkor és csak akkor, ha *van olyan lehetséges világ*, amelyben fennáll annak esete, hogy p .

Szükségszerű, hogy p akkor és csak akkor, ha *minden lehetséges világban* fennáll annak esete, hogy p .

Mi szükség van ilyen definíciók bevezetésére? Leginkább az, hogy nagyon nehéz a modalitást, vagyis azt, hogy a dolgok az aktuális alakulásuktól eltérő módon is alakulhattak volna, a világunkban közvetlen módon felfedezhető és megismerhető jelenségként elfogadni, ugyanakkor pedig számtalan igaz modális állítást teszünk és tehetünk a dolgok alakulásának lehetséges módjairól. Érdemes tehát olyan filozófiai vállalkozásba kezdeni, amely képes magyarázatot adni arra, hogy miért igazak az ilyen jellegű állítások.

Ennek érdekében Lewis egy nehezen hihető, ám filozófiai értelemben nagyon is termékeny elméletet dolgoz ki és vesz védelmébe. Ez az elmélet a *lewis-i modális realizmus* (továbbiakban: LMR), amelyet a lehető legnagyobb részletességgel az *On the Plurality of Worlds* (továbbiakban: OPW) című könyvében fejt ki.

Lewis arról kíván meggyőzni minket, hogy az elmélet hiába vált ki hitetlenkedő pillantásokat, valójában nincs igazi alternatívája. Az érv valahogy így fest:

- 1) Ha egy elméletnek nagyobb az elméleti haszna valamennyi rivális elméleténél, akkor az a legjobb elmélet.
- 2) LMR-nek nagyobb az elméleti haszna valamennyi rivális elméleténél.
- 3) Tehát LMR a legjobb elmélet.

Az egész OPW tulajdonképpen a 2) premissza alátámasztására szolgálna. A lewisi modális realizmus nagyon röviden a következőt állítja: vannak lehetséges világok, ezek a lehetséges világok és az azokat benépesítő dolgok *ontológiai* státuszukat tekintve ugyanolyanok, magyarul ugyanolyan típusú létezők, mint a minket körülvevő világ és a benne található dolgok. Az állítás meghökkentőnek, hiábavaló spekulációnak, megalapozatlan kinyilatkoztatásnak tűnik. Az első jelzővel nem vitatkozunk, azonban ebben a tanulmányban arra vállalkozunk, hogy Lewis érvei segítségével ezt az állítást mint egy racionális indokkal alátámasztott, magyarázóerejét és az ellenvetésekkel szembeni szilárdságát tekintve egyedülálló filozófiai elméletet mutassuk be. Lewis a lehetséges világok létezése melletti elköteleződésben – nem kevés pátozzal – a „Filozófusok Paradicsomába” való belépés lehetőségét látja. A tanulmányban azt mutatjuk be, hogyan festi le Lewis ezt a Paradicsomot, illetve hogyan próbálja meggyőzni a legtöbb filozófust a Paradicsomba való belépésről.

I. A PARADICSOMBAN: LEWIS MODÁLIS REALIZMUSA ÉS ALKALMAZÁSA

Ha valaki azt kérdezné, hogy *mi az, ami létezik*, akkor nagy valószínűséggel sokan próbálnának oly módon választ adni, hogy önmaguk megemlítése után számba vennék a közvetlen környezetükben, majd a tágabb környezetükben lévő dolgokat. Ha ezt képesek lennének – most tegyük fel, hogy birtokába vannak ennek a képességnek – a világ egészére kiterjeszteni, akkor mindent le tudnának írni, ami ebben a világban körülvesz minket. A kérdés az, hogy ezzel kimerítő választ adnának-e a „mi az, ami létezik?” kérdésre. Lewis jól ismert válasza a következő: Nem! A világunk, az őt benépesítő összes dologgal együtt, csak egy a megannyi hasonló vagy kevésbé hasonló, vagy akár minden tekintetben eltérő univerzum közül.

A modális realizmus az egymástól függetlenül létező világok realizmusa. Más szóval: a modális realizmus egy olyan elmélet, amelynek elfogadása együtt jár számos további világ létezése melletti *ontológiai elköteleződéssel*. De hogyan lehet ontológiai értelemben elköteleződni a mi világunktól eltérő világok létezése mellett? Lewis szerint meglehetősen egyszerűen, az egész csupán egy parafrázis sikerességén múlik. Vegyük alapul az ontológiai elköteleződések quine-i kritériumát, ahogy azt Lewis is teszi. Eszerint létezni annyi, mint egy egzisztenciális kvantor által kötött változó értékének lenni. Amennyiben elismerjük, hogy a dolgok számos különböző módon alakulhatnak, mint ahogy éppen alakultak, úgy egy parafrázis segítségével a következő *egzisztenciális kvantifikáció* igazságát is gond nélkül elismerhetjük: számos olyan mód *van*, ahogy a dolgok alakulhatnak. Azok felett a módok felett kvantifikálunk egzisztenciálisan, ahogy a dolgok alakulhatnak. Ezeket a módokat nevezi Lewis *lehetséges világoknak*. (Lewis az érvet a *Counterfactuals*ban közölte elő-

ször. Az érvet tartalmazó rész magyar fordításban is megjelent, lásd Lewis 1973/2004a. 91.)

Az előbb jó indokot láttunk arra, hogy elköteleződünk a lehetséges világok létezése mellett, de az nem világos, hogy ezeknek a világoknak milyen a természetük. Lewis modális realizmusa valójában a lehetséges világok természetének egy sajátos elmélete. Az OPW-ben Lewis ezt a sajátos elméletet mutatja be, illetve azt, hogy miért kifizetődő ezt az elméletet elfogadni. Ebben a részben tehát két kérdés megválaszolására törekszünk: (1) Mi a lehetséges világok természetére vonatkozó lewisi elmélet? (2) Mi motiválja Lewist elméletének kidolgozásában? Az első kérdés megválaszolására a *lewisi modális realizmus*, illetve *hasonmáselmélet* (továbbiakban: LHE) főbb téziseinek bemutatásával és rövid kibontásával fogunk választ adni, míg a második kérdést az egyik alapvető motiváció, a modalitás *redukciójának* lewisi megközelítésével igyekszünk majd tisztázni.

1. Lewis modális realizmusa

Mit tudhatunk a lehetséges világok természetéről? A kérdést Lewis azonnal egy másik kérdéssé fordítja át: mit tudhatunk a mi világunk természetéről? Például kétségtelenül tudjuk, hogy a világunk részekből áll, mégpedig olyan részekből, mint amilyenek mi magunk is vagyunk, vagy amilyenek az éppen körülöttünk lévő dolgok: az előttünk fekvő könyv, az asztal, az ország, a Föld, a Tejútrendszer stb. A világunk nem más, mint az összes olyan dolog, amely körülvesz minket. Mit jelent ez? Egyrészt azt, hogy a világ egy mindent magában foglaló összetett dolog: a benne található dolgoknak, vagyis részeinek *maximális mereológiai összege*. Másrészt azt, hogy mivel ami körülvesz minket, az térben és időben kapcsolatban áll velünk, ezért egy dolog, amely téridőbelileg kapcsolatban áll velünk, legyen az időben vagy a térben akármilyen közeli vagy távoli hozzánk képest, ugyanahhoz a világhoz tartozik, amelyhez mi is.

Lewis kiindulópontja az, hogy a lehetséges világok olyanok, mint a mi aktuális világunk, leszámítva, hogy nem minket és a minket körülvevő dolgokat tartalmaznak. Ez alapján Lewis a következőképp definiálja a világokat:

(LMR1) A világok téridőbelileg összekapcsolódó dolgok maximális mereológiai összegei.

A tézis két fogalmat használ fel a világ fogalmának tisztázására: az egyik a *korlátlan mereológiai kompozíció*, a másik a *téridőbeli kapcsolat*.

A korlátlan mereológiai kompozíció a klasszikus mereológia egyik alapaxiómája, amely szerint bármely n dologra, ha $n > 1$, akkor ez az n számú dolog egy újabb dolgot alkot. Nincs kivétel: nem számít, hogy mennyire sok, vagy meny-

nyire eltérő és egymással kapcsolatban nem álló dolgokról van szó, a mereológiai összegük létezik.

A világ mint maximális mereológiai összeg bizonyos értelemben nem több a részeinél. Azzal, hogy elismerjük az összes körülöttünk lévő dolog létezését, egyúttal a világ létezését is elismerjük. És fordítva: ha egyszer elismerjük valamely világ létezését, akkor ezzel azt is elismerjük, hogy vannak részei. A világ nem egy tartály, amely részek nélkül, üresen is létezhet. Ha egy világ létezik, akkor *szükségszerűen* van valami abban a világban.¹

Mindenesetre a mereológiai kompozíció önmagában nem képes biztosítani egy bizonyos világ *egységét*, hiszen *eltérő* világok részeinek is vannak mereológiai összegei, vagyis léteznek *világokon átívelő* mereológiai összegek. Éppen ezért tisztázni kell azt, hogy miket tekinthetünk világrészeknek, avagy, ahogy Lewis nevezi, *világtársaknak* (*worldmates*). Ebben van elengedhetetlen szerepe a tér-időbeli kapcsolatnak.

Ami a dolgokat egy és ugyanazon világ részeivé teszi, az nem más, mint a köztük fennálló téridőbeli kapcsolat. Noha ez az elgondolás nem mentes a problémáktól, Lewis a következő definíciót vezeti be:

(LMR2) A dolgok akkor és csak akkor világtársak, ha téridőbelileg összekapcsolódnak.

A bikondicionális szerint a világtársinak levés szükséges és elégséges feltétele az, hogy azok a dolgok, amelyek egy bizonyos világhoz tartoznak, térben és időben kapcsolatban állnak egymással. Valóban így lenne?

Az *elégséges feltétel* szerint ha két vagy több dolog téridőbeli kapcsolatban áll egymással, akkor világtársak. Vegyük a körülöttünk lévő tárgyakat: ezek a tárgyak mind téridőbeli kapcsolatban vannak velünk, egyaránt közelebb vannak hozzánk vagy távolabb vannak tőlünk az időben vagy a térben. A lényeg az, hogy ezeknek a tárgyaknak a lehetséges alakulásai, vagyis maguk a lehetséges tárgyak hozzánk képest se közelebb, se távolabb nincsenek sem időben, sem térben. Nem vagyunk velük semmiféle téridőbeli kapcsolatban: a nem-aktuális, vagyis lehetséges tárgyak nem ennek a világnak a részei. Lewis erre alapozva mondja ki, hogy a világok téridőbelileg (és okságilag is)² *izoláltak*. Ami része ennek a vi-

¹ LMR éppen ezért inkompatibilis a *metafizikai nihilizmussal*. Az utóbbi álláspont szerint ugyanis lehetséges olyan világ, amely teljesen üres, vagyis nem létezik benne egyetlen *konkrét* dolog sem. Ha ugyanis a konkrét dolgok létezése kontingens, akkor lehetséges, hogy az összes konkrét dolog megszűnik létezni. Lewis számára azonban ez a konkrét dolgokat részként tartalmazó világ létezésének megszűnését is jelentené. Vagyis nagyon úgy tűnik, hogy LMR nem tehető kompatibilissé a metafizikai nihilizmussal. Lásd erről bővebben Rodriguez-Pereyra 2004.

² Lewis az OPW-ben amellettt érvel, hogy lehetetlen a világokon átívelő okozás. Az oksági izoláltság az okság *tényellentétes* elemzéséből következik, amelyet a szabályszerűségi oksá-

lágnak, az nem lehet része egy másiknak, vagyis nincs *átfedés* a világok, illetve azok részei között.

(LMR2) másik fele, vagyis a világtársi viszony *szükséges feltétele*, amely szerint ha két dolog világtárs, akkor téridőbeli kapcsolatban áll egymással, valamivel problémásabb állítás. Miért kellene ugyanis azt gondolnunk, hogy egy világon belül az összes dolog téridőbeli kapcsolatban áll egymással? Miért ne lenne lehetséges, hogy egy világ két egymástól elkülönülten létező téridőrégiót, két úgynevezett *sziget-univerzumot* tartalmaz, amelyek részei, annak ellenére, hogy egy világ részei, egymással mégsem állnak téridőbeli kapcsolatban? A kérdés megválaszolása gondot okoz Lewis számára. Leginkább azért, mert ha elismerné a sziget-univerzumokat tartalmazó világ létezését, akkor fel kellene adnia (LMR2)-t, ugyanakkor viszont ha nem ismerné el egy ilyen világ létezését, akkor a világ lehetséges alakulásának egyik intuitíve belátható módját tagadná, ami egyszerűen azt jelenti, hogy nem számolna minden lehetőséggel. Íme a probléma és megoldása Lewis szavaival:

[Egy] világot talán alkothat kettő vagy akár több egymástól teljesen elkülönülő téridő. (Meglehet, hogy éppen a *mi* világunk ilyen, ha egy ilyen elkülönülés tényleg lehetséges.) Csakhogy amilyen módon csak egy világ létezhet, az egy módja annak, ahogy egy bizonyos világ létezik; tehát a két elkülönülő téridővel rendelkező világ egy olyan ellenpélda, amely keresztülhúzza a számításaimat. Az ellenvetés elhárításához egyszerűen tagadnom kell a premisszát. Mégsem ezt teszem; bizonyos mértékig hajlok rá, hogy elfogadjam. Csakhogy számomra úgy tűnik, hogy a modális gondolkodásunkban valójában nem bír központi szereppel, mi több, egyetlen olyan érdekes általános elvnek sem következménye, amely azzal kapcsolatos, hogy mi lehetséges. Vagyis átléphetünk rajta (Lewis 1986. 71).

Lewis szerint a probléma nem érdekes egy olyan elmélet esetében, amely a lehetőségek, vagyis a világok és az azokat benépesítő dolgok természetével kapcsolatos. Meglehet, hogy így van. Azonban nagyon úgy tűnik, hogy súlya van, ha a lehetőségek sokaságával, vagyis LMR elméleti teljességével kapcsolatban vetődik fel.

LMR akkor teljes elmélet, ha nincs olyan lehetőség, amellyel ne számolna, vagyis ha nincs rés a logikai térben. Tehát a lewisi elmélet teljessége a világok elegendő számosságának kérdése. Az összes olyan módnak, ahogy egy világ létezhet, meg kell, hogy feleljen egy lehetséges világ. Mivel garantálható ez a sokaság? Lewis leginkább az *újrakombinálhatóság* elvének bevezetésében látja a megoldást. Az elv a következőképp szól:

gi elméletek hume-iánus alternatívájaként dolgozott ki. Lásd bővebben Lewis 1973/2004b. 151–164, az elmélet világos összefoglalását nyújtja magyarul Huoranszki 2001. 110–116.

(LMR3) Bármilyen együtt létezhet bármilyen mással, mint ahogy bármilyen létezhet bármilyen más nélkül is.

Az elv egyik fele szerint bármilyen együtt létezhet bármilyen mással: egy bizonyos világ bármely részének összeillesztése egy másik világ valamely részével egy újabb lehetséges világot eredményez.³ Másképp megfogalmazva: nincs olyan dolog, amelynek létezése *szükségszerűen kizárná* egy másik dologgal való együttlétezését. A V_1 világ beszélő szamarai, illetve a V_2 világ repülő disznói minden további nélkül együtt léteznek a V_3 világban. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy (LMR2) egyik következményeként elismert izoláltság nem engedi meg, hogy V_1 beszélő szamarai (vagy éppen V_2 repülő disznói) legyenek V_3 lakói, hiszen nem lehet átfedés a világok között. Lewis éppen ezért a szükségszerű kizárást tagadó elvet a következő módon értelmezi: a V_3 -ban nem V_1 beszélő szamarai és V_2 repülő disznói léteznek együtt, hanem azok (*intrinzikus*) *duplikátumai*, vagyis olyan élőlények, amelyek pontosan ugyanazokkal az intrinzikus tulajdonságokkal rendelkeznek, mint V_1 és V_2 lakói.

(LMR3) másik fele szerint bármilyen létezhet bármilyen más nélkül: ez az *eltérő* dolgok közti *szükségszerű kapcsolat* humeianus tagadásának lewisi változata. Az „eltérő” kifejezést nagyon tágra kell érteni, minden olyan dolog eltérőnek tekinthető, amelynek saját téridő-régiója van. Ez alapján válik érthetővé Lewis példája: egy beszélő fej létezhet a test többi részétől függetlenül, vagyis van olyan lehetséges világ, amelyben a beszélő fej duplikátuma a test többi részének duplikátuma nélkül létezik.

Mindazonáltal a világok megfelelő számának biztosítása kapcsán Lewis nem lehet teljes mértékben elégedett. Nem csupán arról van szó, hogy a téridőbelileg nem kapcsolódó részeket tartalmazó világ létezésével LMR nem képes elszámolni. Sokkal inkább arról, hogy további kiegészítések nélkül önmagában (LMR3) nagyon sok világot hagy ki a számításból. Ezeket a kiegészítéseket maga Lewis vezeti be:

Egyrészt: mivel elvileg nem zárható ki, hogy egy bizonyos dolognak végtelen sok duplikátuma létezzon egy másik világban, ezért a világok téridejének lehetővé kell tennie, hogy valamennyi duplikátum része lehessen a világnak. Ez azonban probléma, hiszen a lehetséges duplikátumok olyan mértékű matematikai kiterjesztésével is el kellene tudnunk számolni, amely egyszerűen fogalmazva nem fér el egy bizonyos téridőben. Ezt kiküszöbölendő Lewis bizonyos korlátozásokat vezet be az univerzumok méretére vonatkozóan. Eszerint annyi dolog létezhet együtt, ahány dolgot az univerzum mérete megenged. Másképp

³ Természetesen metaforikus értelemben vett összeillesztésről és világteremtésről van szó. A világok ugyanis nem a képzelőerőnknek köszönhetik létezésüket.

megfogalmazva: amennyire a téridő mérete azt engedi, bármi együtt létezhet bármi mással.⁴

Másrészt: nem csupán a mi világunkban található dolgok, illetve az azok duplikátumainak kombinációit tartalmazó világokban található dolgok további kombinációi léteznek. Lehetségesek olyan dolgok is, amelyek egyetlen általunk ismert tulajdonsággal sem rendelkeznek. Lewis számol ennek lehetőségével, vagyis elismeri, hogy vannak olyan világok, amelyek teljesen *idegenek* a számunkra. E világokban található dolgok duplikátumai szintén kombinálódhatnak újabb és újabb idegen világokban.

Milyen típusú dolgok egyáltalán a lehetséges világok? Milyen típusú dolog egyáltalán a mi világunk? Lewis szerint a világok *inkább* konkrétak, mint absztraktak. Az óvatos fogalmazás annak köszönhető, hogy Lewis némileg szkeptikus a konkrét/absztrakt megkülönböztetés kritériumaival kapcsolatban. Mindenesetre jó indokunk van azt feltételezni, hogy a világok – nagy számban – konkrétak és nem absztraktak. Az eddigiek alapján két fontosabb indokot emelnénk ki. Egyrészt: ahogy a mi világunk, úgy nagyon sok másik világ is tartalmaz konkrét tárgyakat, és ezen tárgyak mereológiai összegei lévén maguk is konkrétak. Másrészt: a konkrét dolgok nagyrészt partikuláris individuumok. A világok pedig, mint maximális mereológiai összegek, partikuláris dolgok, és nem többször instanciálható univerzálék; sőt, mivel téridőbeli részeik és nem pedig elemeik vannak, ezért individuumok, és nem halmazok.

LMR szerint a létezés nem azonos az *aktuális világban létezéssel*, vagyis léteznek nem-aktuális dolgok, amelyek ontológiai értelemben pontosan ugyanolyan státuszúak és típusúak, mint a minket körülvevő dolgok. Ez esetben viszont éppen az lesz a kérdés, hogy milyen alapon teszünk különbséget aktuális és nem-aktuális dolgok között. Lewis szerint a lehetséges világok realizmusa nem tehető kompatibilissé az aktualitás *abszolút* fogalmával, amely szerint a dolgok nem valamely szemszögből aktuálisak, hanem valamilyen metafizikai értelemben kitüntetett módon. Ugyanis ezzel nem tűnik biztosíthatónak az ontológiai egyenrangúság aktuális és lehetséges dolgok között.

⁴ Lewis a téridő méretére vonatkozó korlátozást Armstrong–Forrest 1984-ben megjelent érvére válaszul vezeti be. Az érv lényege, hogy ha minden világrész létezhet bármi mással, illetve bármi más nélkül, akkor minden világrésznek megfelel egy önálló világ, mint a világrész minden mástól függetlenül létező duplikátuma. Ha arra kérdeznénk rá, hogy van-e megfelelője az összes világrész összegének, azaz van-e egy olyan nagy világ, amely minden duplikátumnak helyet ad, akkor Lewis gondban lenne. A legnagyobb világnak, amely minden világrész duplikátumát tartalmazza, önmagát is tartalmaznia kellene, hiszen maga is része az összes világnak. Ez azonban ellentmondásra vezet: a legnagyobb világnak nagyobbnak kellene lennie önmagánál. Lewis az ellentmondás elkerülése végett jobbnak látja korlátozni a világok nagyságát, és ezen keresztül a lehetséges duplikátumok számát is. Az érv részletes kibontásához lásd Armstrong – Forrest 1984, illetve Lewis az OPW 2.2-ben egész alfejezetet szentel az ellenérvnek.

Vagyis amire szükségünk van, az az aktualitás úgynevezett *indexikus* elmélete. Eszerint az „aktuális” pontosan olyan kifejezés, mint az „ez”, a „most” vagy az „itt”, amely kifejezések jelentése kontextus-érzékenységüknek köszönhetően attól függ, hogy éppen milyen körülmények között használjuk őket. Az „aktuális világ” kifejezés ebben a világban erre a világra vonatkozik, egy másik világban arra a másik világra; az „aktuálisan létező dolog” a környezetemben található dolgokra vonatkozik, miközben a „lehetségesen létező dolgok” kifejezéssel olyan dolgokat jelölünk meg, amelyekkel semmiféle téridőbeli vagy oksági kapcsolatban nem vagyunk.⁵ Tézisszerűen:

(LMR4) Minden egyes világ a saját lakóihoz viszonyítva aktuális, más világok lakóihoz viszonyítva nem aktuális.

LMR szerint az „*aktuális világ*” egyszerűen azt jelenti: „*ez a világ*”. Az „aktuális” kifejezésnek a „világ” kifejezés elé illesztése, amikor arra a világra gondolunk, amelyben élünk, éppolyan *redundáns*, mint a „lehetséges” kifejezésnek a „világ” kifejezés előtti használata, amikor nem arról a világról beszélünk, amelyben élünk. Ez a redundancia LMR számos módon való alkalmazhatóságának egyik kulcsa.

2. Redukcionizmus: Modalitás

Mielőtt rátérnénk arra, hogy Lewis hogyan dolgozza ki a modalitás redukcióját, két kérdést mindenképp érdemes tisztázni: (1) Mi szükség van egyáltalán a *modalitás* redukciójára? (2) Mit is értünk pontosan a modalitás *redukcióján*?

Induljunk ki a következő problémából: miközben képesek vagyunk megfigyelni a környező világban létező dolgok aktuális alakulását, ezek lehetséges vagy akár szükségszerű alakulásához nem tudunk empirikusan hozzáférni. Például, azt látjuk, hogy az előttünk lévő könyv borítója zöld, azt viszont nem, hogy ez a borító *lehetne* piros is. Vagy: megfelelő empirikus evidenciákkal alá tudjuk támasztani, hogy a víz kémiai szerkezete H_2O , azt viszont nem, hogy a víz *szükségszerűen* H_2O . Ugyanakkor a könyv borítója lehetne piros, vagyis igazunk van, amikor azt állítjuk, hogy a kérdéses borító lehetne piros. Továbbá kevesen tagadnák annak igazságát, hogy a víz nem lehet más, mint H_2O . Joggal merül fel a

⁵ Nem mondhatjuk azt sem, hogy az „aktualitás” egy olyan kvalitatív tulajdonság lenne, amellyel a dolgok abszolút módon és nem relatíve rendelkeznek. Ahogy arra (Bricker 2006) rámutat: az aktuális, vagyis evilágbeli dolgok tökéletes hasonmásai, pontosabban *más világbeli duplikátumai* rendelkeznek az aktuális dolog összes kvalitatív tulajdonságával. Ha viszont az aktualitás is egy ilyen kvalitatív tulajdonság lenne, akkor a lehetséges, vagyis másvilágbeli duplikátumok is aktuálisak lennének. Ez ellentmondás.

kérdés, hogy minek köszönhetően van igazunk, amikor igaz modális állításokat teszünk?

Két világosan elkülöníthető megoldás van. Egyfelől mondhatjuk azt, hogy az igaz modális állításokat modális tények teszik igazzá.⁶ Eszerint a modális tények épp olyan *fundamentális* összetevői a világnak, mint a nem-modális tények. Ez a megoldás az úgynevezett *modális primitivizmus*. Másfelől mondhatjuk azt, hogy a modális állítások olyan tényekről számolnak be, amelyek fennállása *nem-modális* tényeken alapszik. A modális állítások igazsága tehát nem-modális tényeknek köszönhető. Ez a megoldás az úgynevezett *modális redukcionizmus*.

A primitivista megközelítés elszámol ugyan a modális állítások igazságával (létező modális tények teszik igazzá őket), de a modális tények létezésével nem. Milyen alapon léteznek modális tények? Nyilvánvalóan nem elégít ki minket az a válasz, hogy azért léteznek, mert igazak a modális állításaink. A magyarázat ugyanis *aszimmetrikus* reláció: ha egyszer elismertük, hogy a modális állítások azért igazak, mert vannak őket igazzá tevő modális tények, akkor nem magyarázhatjuk a modális tények létezését azzal, hogy igazak a modális állításaink.

Egy reduktív elmélet megoldást nyújthat erre a problémára. Lewis szerint a modális tények nem-modális tényeken alapulnak, vagyis redukálhatók nem-modális tényekre. Tehát a modális tények annyiban állnak fenn, amennyiben fennállnak a nekik megfelelő nem-modális tények. Ezek a nem-modális tények az igaz modális állításaink igazságalkotói. Vitathatatlan, hogy LMR, amennyiben igaz, *ontológiai* értelemben takarékosabb elmélet, mint a modális primitivizmus, hiszen LMR elfogadásával szükségtelen ontológiailag elköteleződniük a nem-modális tényeken túl a modális tények mellett is.

Egy sikeres redukció nem csak ontológiai, hanem *ideológiai* szempontból is érdekes. Az ideológiai takarékoság különösen akkor tesz jó szolgálatot, ha nem akarunk olyan fogalmakat használni, amelyek problémás ontológiai elköteleződéseknek vonnak maguk után. A modális primitivista szerint modális foglaimaink nem redukálhatók alapvetőbb nem-modális foglaimakra, és ez együtt jár azzal az ontológiai elköteleződéssel, hogy a valóság alapvető elemei közé tartoznak a modális tények. A modalitás reduktív elmélete mind ontológiai, mind ideológiai szempontból takarékosabb, vagyis egyszerűbb elmélet, ami nagy előny.

A modalitás redukciójára tett kísérlet egy sajátos elemzés formáját ölti, amely során a modális tényekkel kapcsolatos állításainkban használt modális foglaimakat nem-modális foglaimak segítségével elemezzük. Vegyük a sztenderd lewisi definíciót:

Lehetséges, hogy p akkor és csak akkor, ha van (legalább) egy v , amely v egy lehetséges világ és p igaz v -ben.

⁶ A „tények” kifejezést ontológiai értelemben neutrálisan használjuk, nem elköteleződve a tények ontológiája mellett.

Lewis szerint a (bikondicionális bal oldalán található) mondat, amellyel arról számolunk be, hogy minek az esete állhat fenn ebben a világban, ekvivalens a (bikondicionális jobb oldalán található) mondattal, amellyel arról számolunk be, hogy minek az esete áll fenn egy másik világban. Egy modális kifejezés(ek)e)t tartalmazó mondat Lewis szerint ekvivalens egy kvantifikációt kifejező mondattal, amelyben lehetséges világok felett kvantifikálunk a jól ismert egzisztenciális (vagy univerzális) kvantorral. A modalitás és kvantifikáció szoros viszonyát sokkal világosabban fejezi ki Lewis az OPW-ben:

Ha sok világ van, és valamennyi módja annak, ahogy egy világ alakulhatott volna, egy mód, ahogy egy világ alakul, akkor amennyiben lehetséges az, hogy ez-és-ez fennálljon, úgy van egy olyan világ, amelyben ez-és-ez fennáll. Megfordítva: mivel nyugodt szívvel állíthatjuk azt, hogy egyetlen világ sem lehet oly módon, ahogy nem alakulhatott volna, ezért ha van olyan világ, amelyben ez-és-ez fennáll, akkor lehetséges, hogy ez-és-ez fennálljon. Így válik a modalitás kvantifikációvá: akkor és csak akkor lehetséges, hogy vannak kék hattyúk, ha valamely v világra teljesül, hogy v -ben vannak kék hattyúk (Lewis 1986. 5).

Hogy miért nem körkörös a modalitást kvantifikációval felváltó fenti definíció, arról LMR gondoskodik. Ahogy az I.1. szakasz végén kitértünk rá, LMR egyik lényegi következménye az, hogy a „lehetséges világok” kifejezésben, amellyel egy a mi világunktól eltérő világra referálunk, a „lehetséges”-nek semmiféle többlettartalma nincs. A lehetséges világok fogalma *nem* modális fogalom. Lewis nem használ fel modális fogalmakat, amikor a lehetséges világok természetéről ad számot, hiszen a korlátlan mereológiai kompozíció, illetve a téridőbeli kapcsolat nem modális fogalmak. Mivel kizárólag egy bizonyos világ részei kapcsolódnak egymással téridőbelileg (és okságilag), a világok egymással nem kapcsolódnak; továbbá, mivel kizárólag a téridőbelileg összekapcsolódó világrészek maximális összege egy világ, az összes világrészek maximális összege nem egy világ, ezért Lewisnak nincs szüksége olyan modális fogalmakra, amelyekkel az eltérő világok megfelelő módon való elválaszthatóságát biztosíthatná.

A modalitás reduktív elemzése, amelynek sikerességét a lehetséges világok nem-modális fogalmakkal való meghatározása alapozza meg, egyúttal azt is biztosítja, hogy az „igaz v -ben” kifejezés nem modális. A „ v -ben” ugyanis egy olyan kifejezés, amely a világok sokaságáról, vagyis a valóság egészéről, egy bizonyos világra korlátozza a figyelmünket. Vagyis a „ v -ben” kifejezés, annak nyilvánvalóan komoly modális következményei miatt, semmiféle korlátozást nem vezet be a világok sokaságára nézve. Amit korlátoz, az a világok felett futó kvantor használata. Azzal, hogy bizonyos világokra korlátozzuk a figyelmünket, még nem szüntenek meg létezni azok a világok, amelyeknek nem szentelünk figyelmet.

Vegyünk egy példát. Ha valaki, például egy *modális aktualista*, Lewisszal szemben azt állítja, hogy az *összes* dolog kizárólag aktuálisan létezik, vagyis azt

állítja, hogy csak az létezik, ami *ebben a világban* létezik, akkor Lewis szerint nem tesz mást, minthogy e világ létezőire korlátozza a figyelmet. Hasonlóképpen, amikor valaki azt állítja, hogy az *összes* sör a *hűtőben* van, akkor nyilvánvalóan az általa hűtőbe rakott sörökről és nem a világ összes söréről beszélt. Az állítás során az illető ugyan az univerzális kvantort használta, mégis erősen korlátozta annak használatát azért, hogy a birtokában lévő sörökről mondhasson valamit. Pontosan ilyen *kvantorkorlátozást* vezet be az, aki szerint az összes dolog ebben, vagyis az aktuális világban létezik. A „hűtőben” illetve az „ebben a világban” olyan módosító kifejezések, amelyekkel a kvantor használatát képesek vagyunk a szándékolt módon befolyásolni, azaz korlátozottan használni.

Azonban nem minden modális állítás fordítható le egyszerűen lehetséges világok feletti (korlátozott) kvantifikációra. Számos olyan modális állítás van, amelynek tárgyai azok a lehetséges individuumok, amelyek a világok részei. Ezeknek az állításoknak olyan kvantifikáció felel meg, amelyben lehetséges individuumok felett kvantifikálunk. Az előbbieket a *de dicto*, az utóbbiak a *de re* modális állításoknak megfelelő kvantifikációk.⁷ Ezen utóbbiak kvantifikációs elemzésére vezet be Lewis LHE-t: Lewis célja az, hogy elszámoljon az olyan modális állításokkal, amelyek egy bizonyos dolog valamely modális tulajdonsággal való rendelkezéséről szólnak. Világos, hogy a modalitás redukciója akkor lesz igazán sikeres, ha a modális tulajdonságok nem találhatók meg az individuumok valódi tulajdonságai között. Éppen ezért Lewisnak fenn kell tartania, hogy az individuumok kizárólag nem-modális tulajdonságokkal rendelkeznek, miközben el van köteleződve amellet, hogy nincsenek egymást átfedő univerzumok, vagyis egy individuum nem létezhet egyszerre egynél több univerzumban.

3. Lewis hasonmáselmélete

Lewis a hasonmáselméletet eredetileg a *de re* modalitások *világokon átívelő azonosságelméletének* alternatívájaként dolgozta ki (Lewis 1968). A világokon átívelő azonosságelmélet a partikuláris individuumokról szóló *de re* modális állításokat olyan módon értelmezi, hogy mi történik *velük* a különböző lehetséges világokban.

x szükségszerűen F akkor és csak akkor, ha minden v lehetséges világra teljesül, hogy Fx v -ben.

x lehetségesen F akkor és csak akkor, ha némely v lehetséges világra teljesül, hogy Fx v -ben.

⁷ A *de dicto/de re* modalitás közti különbséghez lásd magyarul Quine 1961/2002; továbbá Tózsér 2009. 6. fejezet, illetve Zvolenszky 2007. 167–204.

Vegyük példaként azt az állítást, hogy Hubert Humphrey megnyerhette volna az 1968-as amerikai elnökválasztást. A világokon átívelő azonosság elmélete Humphrey lehetséges győzelmét aszerint interpretálja, hogy mi történik *magával Humphreyval* egy másik lehetséges világban: van olyan lehetséges világ, ahol Humphrey nyer. Ez azonban láthatólag azt vonja maga után, hogy Humphrey az aktuális világon kívül egy másik lehetséges világban is létezik, azaz, hogy különböző világokban létező individuumok *azonosak* egymással.

A hasonmáselmélet a világokon átívelő azonosság elvetésén alapul. A hasonmáselmélet szerint az individuumok *világhoz kötöttek*, kizárólag egyetlen világban léteznek, így a különböző világokban létező individuumok *nem* lehetnek azonosak egymással. Ám a különböző világokban létező individuumok *hasonmásai* lehetnek egymásnak, így az, hogy mi történhetett volna az egyes individuumokkal, azzal lesz egyenértékű, hogy mi történik a *hasonmásaikkal* a különböző világokban.

x szükségszerűen F akkor és csak akkor, ha minden v lehetséges világra és minden y lehetséges individuumra v -ben teljesül, hogy ha y hasonmása x -nek, akkor Fy .

x lehetségesen F akkor és csak akkor, ha némely v lehetséges világra és némely y lehetséges individuumra v -ben teljesül, hogy y hasonmása x -nek és Fy .

Tekintsük például az iménti állítást, hogy Humphrey megnyerhette volna az elnökválasztást. Ennek a hasonmáselméleti interpretációja a következő: van olyan lehetséges világ, ahol van valami, ami Humphrey hasonmása és nyer.

Lewis a hasonmáselméletét a hasonmásrelációra és relátumaira vonatkozó posztulátumok sorozataként prezentálja. Az első posztulátumok azt határozzák meg, hogy a hasonmásreláció relátumai világhoz kötött individuumok:

Semmi sincs máshol, csak egy világban.
 Semmi sincs két világban.
 Ami hasonmás, az egy világban van.
 Aminek hasonmása van, az egy világban van.

További két posztulátum azt határozza meg, hogy a világon belüli hasonmásreláció az azonosság:

Semmi sem hasonmása semmi másnak a saját világában.
 Minden hasonmása önmagának a saját világában.

A hasonmásreláció egy komparatív átfogó hasonlósági reláció, amely a következőképpen definiálható:

v -ben y hasonmása x -nek akkor és csak akkor, ha v -ben y a legtöbb (releváns) szempontból, megfelelő mértékben hasonlít x -re, és semmi más nem hasonlít jobban x -re, mint y .

Mint hasonlósági reláció a hasonmásreláció nem pusztán meghatározatlan, hanem általánosságban nem is ekvivalenciareláció. A hasonmásrelációt Lewis a következőképpen jellemzi: a hasonmásreláció egy *nem szimmetrikus, nem tranzitív, egy-sok, sok-egy* viszony.

LHE mellett több érv is szól. Az OPW-ben Lewis egy *kizárási érvet* hoz fel LHE mellett, amely azt bizonyítja, hogy LMR-hez LHE illeszkedik a legjobban (Lewis 1986. 198–220). Láttuk, hogy LMR szerint a lehetséges világok individuumok mereológiai összegei. Az ilyen mereológiai világok a részeik révén *reprezentálják* a különféle lehetőségeket.⁸ Specifikusan az a mereológiai világ, *amely szerint* Humphrey megnyerte az elnökválasztást, oly módon reprezentálja ezt a tényt, hogy tartalmaz egy nyertes részt, amely R reprezentációs relációban áll Humphrey-val. R azonban többféle reláció is lehet. (1) R lehet az azonoság. Ez esetben Humphrey ténylegesen része azoknak a mereológiai világoknak, amelyek reprezentálják őt. Mivel Humphrey több különböző világ szerint létezik, ezért Humphrey egymást részben átfedő világok közös része lesz. Ezt nevezhetjük *átfedésméletnek*. (2) R lehet a *rész-egész* reláció. Humphrey nem része egyetlen világnak sem, noha minden része része valamely világnak, és az egyes világok által reprezentálják őt, hogy tartalmazzák valamely részét. Mivel Humphrey több különböző világ szerint létezik, ezért Humphrey különböző világok részeinek mereológiai összegével azonos világokon átívelő individuum. Ezt nevezhetjük a *világokon átívelő individuumok elméletének*. Végül (3) R lehet a hasonmásreláció. Humphrey-nak nem is kell jelen lennie azokban a világokban, amelyek reprezentálják őt. A mereológiai világok reprezentálhatják Humphreyt *in absentia* is, utánzatokkal. LHE szerint Humphrey reprezentációja kvalitatív hasonmásokkal történik, akik az aktuális világbeli hasonmást leszámítva nem azonosak vele.

Lewis hosszan érvel mind az átfedésmélet, mind a világokon átívelő individuumok elmélete ellen. Az átfedésmélettel szemben Lewis két ellenvetést fogalmaz meg, egy súlyosat és egy kevésbé súlyosat. A kevésbé súlyos ellenvetés az, hogy az átfedés megszünteti a világok egymástól való izoláltságát. Az egyes világokat a téridőbeli kapcsolat relációja egyesíti és különíti el egymástól. Minden dolog téridőbeli kapcsolatban áll a világtársaival és téridőben elszigetelt a többi világ lakóitól. Az átfedés következtében azonban a különböző világok lakói nem maradnak téridőben elszigetelve egymástól. Vegyük azt a példát, hogy Humphrey-

⁸ Lewis szerint a lehetséges világok lehetőségeket reprezentálnak, és úgy foghatók fel, mint a lehetőségek reprezentációi. Eszerint a v világ azt reprezentálja, hogy p esete áll fenn akkor és csak akkor, ha v világ szerint (according to) p esete áll fenn.

nak lehetett volna ikertestvére. Az átfedéselmélet szerint ezt úgy kell érteni, hogy Humphrey, aki része a mi világunknak, része egy másik világnak is, ahol van egy ikertestvére. Mármost Humphrey ikertestvére nem a világtársunk, hiszen az a világ, ahol Humphreynak van egy ikertestvére, nem ez a világ. Ám Humphrey a két világ közös részeként nekünk is és ikertestvérének is világtársa, és ezért Humphrey velünk is és ikertestvérével is téridőbeli kapcsolatban áll. Mivel azonban a téridőbeli kapcsolat tranzitív reláció, Humphreyn keresztül mi is téridőbeli kapcsolatban fogunk állni Iker-Humphreyval, noha nem a világtársunk. Lewis nem tekinti ezt végzetes ellenvetésnek az átfedéselmélettel szemben, hiszen szerinte ez még nem jelenti azt, hogy ne lehetne a világok egyesítésére alkalmas olyan externális relációt találni, amely megőrzi a különböző világok lakóinak elszigeteltségét még az átfedésekkel is; azt azonban igenis bizonyítja, hogy az átfedéselmélet *nem* kompatibilis LMR egyszerű felfogásával a világok egyesítéséről.

Lewis fő érve az átfedéselmélettel szemben az esetleges intrinzikusokból és esetleges mereológiai részekből vett érv. Természetes meggyőződésünk, hogy nem minden intrinzikus tulajdonságunk és mereológiai részünk lényegi. Legtöbbünk úgy gondolja, hogy rendelkezhattünk volna más intrinzikus tulajdonságokkal is, és testünket bizonyos mértékig más részek is alkothatták volna. Az átfedéselmélet viszont azt implikálja, hogy az individuumok intrinzikus tulajdonságai és részei nem térhetnek el a különböző világokban, és így nem képes eleget tenni ennek a hétköznapi modális intuíciónknak. Íme az esetleges intrinzikusokból vett érv. Induljunk ki abból, hogy Lewis szerint T tárgy intrinzikusan F akkor és csak akkor, ha T minden lehetséges duplikátuma F . A definícióból következően az intrinzikus tulajdonságok nem álcázott relációk, hanem igazi *monadikus* tulajdonságok, amelyekkel az individuumok *simpliciter* rendelkeznek, vagyis azáltal, ahogyan vannak, és nem azáltal, ahogyan a környezetükhöz viszonyulnak. Most fogadjuk el a példa kedvéért, hogy a *kövértség* ilyen intrinzikus tulajdonság, és azt, hogy ez nem egy lényegi tulajdonság. Tegyük fel tehát, hogy V_1 lehetséges világ szerint Humphrey kövér, míg V_2 lehetséges világ szerint Humphrey *nem* kövér. Az átfedéselmélet szerint ezt szó szerint úgy kell érteni, hogy *Humphrey része V_1 világnak és kövér V_1 világban* és egyúttal *része V_2 világnak is, és nem kövér V_2 világban*. Mivel azonban a kövértség monadikus tulajdonság, ez átalakítható a következő formára: *Humphrey része V_1 világnak és kövér és Humphrey része V_2 világnak és nem kövér*. Ebből viszont a szimplifikáció és konjunkció szabályainak megfelelően az következik, hogy *Humphrey kövér és nem kövér*, ami lehetetlen. Az átfedéselmélet egészen egyszerűen nem teszi lehetővé Humphrey intrinzikus tulajdonságainak eltérését a különböző világokban. Más szóval az átfedéselmélet azt implikálja, hogy valamennyi intrinzikus tulajdonság esszenciális tulajdonság.⁹

⁹ Hasonló az esetleges részekből vett érv. Az átfedéselmélet védelméről lásd McDaniel 2004.

Lewis a világokon átívelő individuumok elméletét nem tartja teljesen eltérőnek LHE-től. Lewis nem tagadja a világokon átívelő individuumok létezését, hiszen az következik LMR alapelvéből, a korlátlan mereológiai kompozíció elvéből. Ha individuumok *bármely* osztályának létezik a mereológiai összege, akkor különböző világokbeli individuumok osztályának is létezik a mereológiai összege. A kompozíció korlátozásával el lehetne kerülni a világokon átívelő individuumok feletti kvantifikációt, ám Lewis erre nem hajlandó, mivel a világokon *belüli* kompozíció korlátozását problematikusnak tartja, a világokon *átívelő* kompozíció korlátozását pedig indokolatlannak. Az elmélet egysége és egyszerűsége iránti igény azt diktálja, hogy fogadjuk el az elvet minden további megszorítás nélkül, különösen, ha az nem jár semmiféle hátránnyal. Lewis tehát elismeri a világokon átívelő individuumok létezését, ám szerinte ezek a különös individuumok nem alkalmasak arra, hogy betöltsék a hétköznapi ontológia ismerős individuumainak szerepét, ezért legjobb ignorálni, figyelmen kívül hagyni őket, ami könnyen megtehető az egzisztenciális kvantor korlátozásával világokon belüli individuumokra (tehát a korlátlan egzisztenciális kvantifikáció értelmében ugyan *vannak*, de a korlátozott egzisztenciális kvantifikáció értelmében *nincsenek*). Alapvetően csak *szemantikai* különbség van a világokon átívelő individuumok elmélete és LHE között.¹⁰ Előbbivel ellentétben ugyanis LHE-ben amire utalunk, amiről állítunk, ami felett kvantifikálunk (korlátozottan), egyszerűen amiről beszélünk, az nem a világokon átívelő individuum, hanem annak *világbeli szakasza* (*worldstage*).¹¹

Lewis szerint a világokon átívelő individuumok azért nem alkalmasak a hétköznapi individuumok szerepének betöltésére, mert nélkülöznek mindenfajta *integritást*, ami a hétköznapi individuumokat jellemzi. A hétköznapi individuumok temporális szakaszait kvalitatív hasonlóság, kollektív önérdek (személyek esetén), oksági függés, téridőbeli kapcsolat fűzi össze. Egy világokon átívelő individuum világszakaszait nem fűzi össze semmi, legfeljebb a hasonlóság. Nem egyebek téridőbelileg szétszabdalt, okságilag elszigetelt részekből álló pusztá dolgoknál.

Lewis szerint még egy okból hiba volna beengedni a világokon átívelő individuumokat a hétköznapi ontológiánkba: túlnépesítenek minden téridőrégiót, és ez különféle nehézségekhez vezet. Ha Humphrey egy világokon átívelő individuum, akkor Humphrey megszámlálhatatlanul sok világokon átívelő individuummal fog osztozni az aktuális világbeli szakaszán, hiszen a korlátlan kompozíció elve miatt Humphrey ezen része bármely világ bármely részével egy individuumot alkot. Más szóval Humphrey helyén megszámlálhatatlanul sok individuum

¹⁰ A világokon átívelő individuumok elméletének szemantikájáról és komparatív előnyeiről LHE-vel szemben lásd Varzi 2001.

¹¹ A világbeli szakasz a világokon átívelő individuum maximális része egy világban, ahol is a maximális rész a világ és a világokon átívelő individuum legnagyobb közös része.

lesz jelen egyszerre, akik ráadásul történetesen *valamennyien* elvesztették az elnökválasztást. Mégsem szeretnénk azt mondani, hogy megszámlálhatatlanul sokan veszítették el az elnökválasztást, hanem csak azt, hogy egyvalaki. Hogyan számoljuk őket egynek? És melyikük Humphrey?¹² Nyilván nem lehet mindegyikük, hiszen azok nem azonosak egymással. Lewis szerint a legkézenfekvőbb válasz az, hogy ezek közül Humphrey az aktuális világbeli szakasz hasonmásainak maximális mereológiai összege. Azonban, ha a hasonmásreláció hátrózza meg, hogy mi történhetett volna Humphreyval, akkor nincs is szükség a hasonmások mereológiai összegére.

II. KIŰZETÉS A PARADICSOMBÓL?

LMR és LHE főbb téziseinek ismertetése, illetve az elméletek elfogadása mellett felhozható alapvető motivációk bemutatása után arra vállalkozunk, hogy az elméletek állóképességét tisztázzuk. Mondanunk sem kell, hogy Lewis koncepciója nem talált igazán támogatókra. Csak nagyon kevesen merészkednek be Lewis után a „Filozófusok Paradicsomába”, vagy azért, mert egyszerűen nem hisznek a Lewis által leírt Paradicsom létezésében, vagy azért, mert még ha létezik is a Paradicsom, túl nagy árat kellene fizetni a belépésért.

A következő oldalakon, a teljesség igénye nélkül, a három legismertebb ellenvetést és a rájuk adott lewisi válaszokat vizsgáljuk meg: (1) az *ersatzista modális realizmusokat* (továbbiakban: EMR), mint LMR kevésbé robusztus és ext ravagáns realista alternatíváit, (2) a *hitetlenkedő pillantást*, (3) végül a kifejezetten LHE-t támadó úgynevezett *Humphrey-ellenvetést*.

1. Olcsón bejutni a Paradicsomba: ersatz modális realizmus

LMR riválisa, az *ersatz modális realizmus* (EMR) ígérete szerint olcsóbban is bejuthatunk a *posszibilék* filozófiai paradicsomába. EMR szerint a lehetséges világok és lehetséges individuumok elméleti szerepét aktuálisan létező absztrakt entitások is képesek betölteni, így nem szükséges megfizetni azt az ontológiai árat, amelyet LMR aktuálisan nem létező *konkrét posszibilék* jelentenek. Az ersatzista ontológiájában a lewisi multiverzum helyett egyetlen univerzum van és benne megszámlálhatatlanul sok absztrakt entitás, melyek azokat a módokat reprezentálják, ahogyan az egész univerzum és benne az egyes individuumok lehetnek. A lewisi világok és részeik ezen absztrakt helyettesítőit Lewis *ersatz világoknak* és *ersatz individuumoknak* nevezi.

¹² A világokon átívelő individuumok elméletének védelméről lásd bővebben Bács MS.

Az ersatz világok közül egy van, amelyik helyesen reprezentálja a valóságot, az *aktualizált világ*, a többi helytelenül reprezentálja a valóságot, ezek aktualizálatlanok. Hasonlóképpen azok az ersatz individuumok aktualizáltak, amelyek helyesen reprezentálják a konkrét individuumokat, a többi pedig aktualizálatlan. Noha nem mind aktualizált, de minden *ersatz possibilé aktuális*, ami összhangban van azzal a hétköznapi felfogással (*common sense*), hogy minden, ami létezik, aktuálisan létezik. A hétköznapi felfogás szerint továbbá csak egyetlen konkrét világ van, az, amely körülvesz bennünket, és minden konkrét individuum ebben a világban található. Az ersatzizmus maximálisan tiszteletben tartja ezt is, hiszen az ersatz világok és ersatz individuumok maguk nem konkrét világok és individuumok, hanem absztrakt reprezentációk.

Lewis elismeri mindezt, ám szerinte az olcsóságért drágán megfizetnek az ersatzisták. Lewis három alapvető fajtáját különbözteti meg EMR-nek, attól függően, hogy milyen módon történik a reprezentáció: (1) *nyelvi ersatzizmus*, amely szerint az ersatz világok olyanok, mint az elbeszélések vagy leírások, amelyek egy nyelv (az ún. „világalkotó nyelv”) szavaiból vagy mondataiból állnak, és amelyek a szavak vagy mondatok jelentése révén reprezentálnak; (2) *képi ersatzizmus*, amelyben az ersatz világok olyanok, mint a képek, ábrák vagy makettek, melyek izomorfia révén, azaz strukturális és kvalitatív hasonlóság révén reprezentálnak; (3) *mágikus ersatzizmus*, amelyben az ersatz világok primitív módon (mágikusan), csak úgy reprezentálnak.¹³ Lewis szerint mindháromnak komoly nehézségei vannak, noha különbözőek.

(1) A nyelvi ersatzizmus azon a belátáson alapul, hogy a *mondatok*, amelyekkel leírjuk a különböző lehetséges világokat, maguk is betölthetik a lehetséges világok szerepét. A nyelvi ersatzizmus szerint az *ersatz világok maximális konzisztens mondathalmazok* (az ersatz individuumok pedig nyitott mondatok maximális konzisztens halmazai), amelyek az őket alkotó mondatok jelentése révén reprezentálnak. Például akkor és csak akkor teljesül, hogy az *E* ersatz világ szerint a szamarak beszélnek, ha *E* tartalmazza azt a mondatot, amely azt jelenti, vagy adott interpretáció mellett azt jelenti, hogy a szamarak beszélnek.

A nyelvi ersatzizmus neuralgikus pontja a világalkotó nyelv; az, hogy az ersatzista milyen nyelvet használ az ersatz világok megalkotásához. A természetes nyelvek nem igazán alkalmasak világalkotó nyelvnak, hiszen a természetes nyelvi mondatoknak sok esetben nincs meghatározott igazságértéke (életlenség, kontextus-függőség), és ami ennél is rosszabb, a természetes nyelvi mondatokból mint véges szókészletből alkotható véges hosszúságú szósorokból legfeljebb kontinuum számosságú mondathalmazt, ersatz világot alkothatunk,

¹³ Lewis a nyelvi ersatzisták közé sorolja Rudolf Carnapot (Carnap 1947), Brian Skyrms-t (Skyrms 1981), Willard V. O. Quine-t egy bizonyos korszakában (Quine 1969), Alvin Plantingát (Plantinga 1976), és Robert Stalnaker-t (Stalnaker 1976/2004); Peter Forrestet (Forrest 1986) pedig mágikus ersatzistáknak tekinti. Az aktualista elméletek egy másfajta csoportosításához és elfogulatlan bemutatásához lásd bővebben Divers 2002. 167–292.

holott a lehetséges világok száma bizonyosan meghaladja ezt. Az ersatzistának tehát saját világalkotó nyelvet kell bevezetnie. A világalkotó nyelv szavai bármik lehetnek – individuumok, halmazok, számok, téridő-pontok – nem számít mifélek, feltéve, hogy rögzítve van az interpretációjuk, és elegendő mennyiség áll belőlük rendelkezésre. Az ersatzistának csak arra kell ügyelnie, hogy minden szónak legyen jelentése, és a különböző szavaknak ne legyen ugyanaz a jelentése. A legegyszerűbb világalkotó nyelv, amely eleget tesz ezeknek a feltételeknek, a *lagadói nyelv*, amelyben a dolgok önmaguk nevei. Ha például a világban individuumok és univerzálék vannak, akkor a lagadói világalkotó nyelv nevei az individuumok, predikátumai az univerzálék, atomi mondatai az individuum-univerzálé párok (melyek jelentése, hogy az adott individuum az adott univerzálét instanciálja), ersatz világi az atomi mondatok maximális konzisztens halmazai. Egy másfajta világalkotó nyelv a *numerikus nyelv*, amelyben valós számok a dolgok nevei, és számmondatok alkotják a matematikai ersatz világokat. Ha feltesszük, hogy a világban minden az elemi részecskék által elfoglalt téridő pontok mintázatán szupervenial, továbbá feltesszük, hogy minden egyes téridő pont foglalt vagy üres lehet a többi ponttól függetlenül, akkor a lehetséges mintázatokat reprezentáló matematikai ersatz világok olyan atomi számmondatok halmazai lesznek, amelyekben a pontok nevei valamilyen koordináta-rendszer koordinátái, a pontok tulajdonságai pedig az „1” vagy a „0” attól függően, hogy foglaltak vagy üresek.

Lewis két ellenvetést fogalmaz meg a nyelvi ersatzizmussal szemben. Az első, hogy a nyelvi ersatzista *primitív modalításra* szorul. A világalkotó nyelv nem minden mondathalmazra ersatz világ, csak a konzisztensek. A nyelvi ersatzistának tehát szüksége lesz a konzisztencia fogalmára, hogy kiválaszthassa az ersatz világokat. A konzisztencia azonban modális fogalom: mondatok egy halmaza konzisztens akkor és csak akkor, ha a mondatok együttesen igazak *lehetnek*. Mivel az együttes igazság lehetőségét az ersatzista nem definiálhatja ersatz világokkal körbenforgás nélkül, így azt primitívnek kell tekintenie. A nyelvi ersatzistának le kell mondania a modalítások redukciójáról.

Ezen a ponton felmerülhet, hogy az ersatzista elkerülheti a primitív modalitást, ha valamilyen szintaktikai fogalommal, a formális levezetés terminusaiban definiálja a konzisztencia fogalmát. A konzisztencia szintaktikai definíciója önmagában még nem elegendő az ersatz világokhoz, hiszen szintaktikailag nem inkonzisztens egy olyan mondathalmaz, amelyben az szerepel, hogy valaki agglegény és nős férfi. Az ersatzista szerint azonban az efféle szemantikailag inkonzisztens mondathalmazok szintaktikailag is inkonzisztensé tehetőek a megfelelő mondatok hozzáadásával (senki sem agglegény és nős férfi), amelyeket *axiómáknak* nevezhetünk és kiköthetjük, hogy azok és csak azok ersatz világok, amelyek szintaktikailag konzisztensek és tartalmazzák az összes axiómát. Lewis szerint azonban ez sem járható út, mert az axiómák megadásához is primitív modalításra van szükség. Szintaktikailag nem inkonzisztens, hogy valami egyszerre pozitív

és negatív töltésű. Ennek kivédésére bevezethetünk egy axiómát, amely szerint semmi sem pozitív és negatív töltésű, és kiköthetjük, hogy minden ersatz világnak tartalmaznia kell az unikális töltés axiómáját. Csakhogy az ersatzista nem lehet biztos benne, hogy a pozitív és a negatív töltés inkompatibilitása nem pusztán kontingens tény. Ha kontingens, akkor hiba lenne hozzáadni az axiómákhoz; ha nem kontingens, akkor hiba lenne kihagyni az axiómák közül. Hozzáadni is kockázatos, kihagyni is kockázatos. Az egyetlen biztonságos megoldás, ha az ersatzista a primitív modalitáshoz fordul: ha *lehetetlen*, hogy egy részecske egyszerre pozitív és negatív töltésű, akkor az unikális töltés mondata egy axióma.

Lewis másik ellenvetése a nyelvi ersatzizmussal szemben a világalkotó nyelv korlátozott kifejezőerejével kapcsolatos. Semmi sem garantálja, hogy az aktuális világra szabott világalkotó nyelv elég gazdag ahhoz, hogy minden lehetséges világot kifejezzen vagy megkülönböztessen. A világalkotó nyelv nevei aktuálisan létező dolgok nevei, predikátumai aktuálisan instanciált tulajdonságok nevei, így ersatz világai aktuális dolgok neveiből és predikátumaiból állnak. Mármost semmi okunk azt gondolni, hogy világunk ontológiailag a legburjánzóbb világok közé tartozik, ahol minden, ami létezhet, létezik. Sőt jó okunk van ennek az ellenkezőjét gondolni. Márpedig ha ez így van, akkor világalkotó nyelvünkben nem lesz neve azoknak az extra individuumoknak és extra tulajdonságoknak, amelyek aktuálisan nem léteznek, vagy nincs aktuális instanciájuk. Következésképp a világalkotó nyelv ersatz világai nem fogják lefedni az összes lehetséges világot, azokat tehát, amelyek az aktuális világhoz képest *idegen individuumokat* vagy *idegen természetes tulajdonságokat* tartalmaznak.

Az idegen individuumok csak a haecceitistának jelentenek problémát. Az idegen individuumok névtelensége miatt a nyelvi ersatzista elvileg nem lesz képes megkülönböztetni azokat a lehetséges világokat, amelyekben a különféle kvalitatív szerepeket idegen individuumok töltik be. Ha azonban az ersatzista nem tesz különbséget a kvalitatív szerepek és betöltőik között, akkor ez nem probléma.

Más a helyzet az idegen tulajdonságokkal. Azok a lehetséges világok, amelyekben az individuumok idegen természetes tulajdonságokat instanciálnak, kvalitatív módon különböznek azoktól a lehetséges világoktól, amelyek nem. Mármost ha csak azoknak a természetes tulajdonságoknak van neve, amelyeknek van instanciája konkrét világunkban, és konkrét világunk nem tartalmazza minden természetes tulajdonság instanciáját, akkor a nyelvi ersatzista nem tudja megalkotni azokat az ersatz világokat, melyekben idegen természetes tulajdonságokat instanciálnak. Az ersatzista védekezhet azzal, hogy a nem instanciált tulajdonságok is aktuálisak, így ha másképp nem is, de lagadói módon az idegen tulajdonságoknak is lesz nevük. Csakhogy Lewis szerint nincs közvetlen hozzáférésünk a nem instanciált tulajdonságokhoz, és így nincs közvetlen hozzáférésünk a lagadói nevükhöz sem, amelyre szükségünk volna az idegen tulajdonságokat instanciáló ersatz világok megkonstruálásához. Az ersatzista meg-

kísérelheti még a *ramszifikációt*, azaz a tulajdonságok feletti kvantifikációt. Az erszalista alkothatna ramszifikált erszatz világokat, amelyeknek a mondataiban az idegen tulajdonságok nevei helyett nomologikus szerepek feletti egzisztenciális kvantifikációk szerepelnek. Ekkor viszont az erszalista nem fogja tudni megkülönböztetni egymástól azokat a lehetőségeket, amelyekben különböző tulajdonságok töltik be ugyanazt a nomologikus szerepet. Lewis ugyanis tagadja az esszenciális nomologikus szerep téziséét.¹⁴

(2) A konzisztencia vagy az idegen tulajdonságok nem jelentenek problémát a képi erszatzizmusnak, amely az erszatz világokat inkább képeknek, ábráknak tekintti. Közülük egyetlen erszatz világ ábrázolja helyesen a konkrét világot, az, amelyik *izomorf* a konkrét világgal. Izomorfiajuk abban áll, hogy egy-egy megfelelés van az erszatz világ részei és a konkrét világ részei között, ahol is a megfelelő részek ugyanazokkal a tulajdonságokkal és viszonyokkal rendelkeznek azon tulajdonságok és relációk köréből, melyeken absztrakt és konkrét dolgok egyaránt osztozhatnak.

Lewis legfőbb kifogása a képi erszatzizmussal szemben az, hogy ontológiája nem tűnik ártatlannak. *Erszatz possibili* jószerivel csak abban különböznek LMR *konkrét possibili*től, hogy deklaráltan absztraktak. Ám Lewis szerint az absztrakt és a konkrét egyetlen megkülönböztetése alapján sem tűnnek absztraktak. Ahogy fogalmaz, a képek által reprezentálnak, hogy sok közös van bennük azzal, amit reprezentálnak. Ebben az esetben azonban túl sok a közös vonás, ami miatt a képi erszatzizmust el kell utasítani.

(3) A nyelvi erszatz világok szavakból *konstruált* entitások, melyek a belső szerkezetük révén reprezentálnak, annak révén, ahogyan felépülnek. A mágikus erszatz világok viszont inkább *posztulált* entitások (absztrakt körülmények, tulajdonságok, egyebek), melyeknek a reprezentálás primitív képességük. Olyan entitások, amelyek a természetükből fakadóan reprezentálnak, és ennek módjáról semmi közelebbit nem lehet mondani (nevezzük őket „elemeknek”). A konkrét világ *kiválaszt* egy elemet, amely a konkrét világot azon a módon reprezentálja, ahogyan az van, a többi elemet nem választja ki (tévesen reprezentálnak), noha kiválaszthatna volna bármelyiküket.

Lewis erről a következőket mondja. A szelekció vagy internális, vagy externális reláció. Ha *internális* reláció, akkor a konkrét világ intrinzikus tulajdonságán és az elem intrinzikus (reprezentációs) tulajdonságán alapul. Azonban semmi közelebbit nem tud mondani az erszalista arról, hogy mi az elemek reprezentációs tulajdonsága, legfeljebb azt, hogy az a tulajdonságuk, amelynek révén a konkrét világ kiválasztja őket. Kis körben forgunk. Ha a mágikus erszalista érti, hogy miről beszél, ez csak mágiával sikerülhet neki.

¹⁴ A nyelvi erszatzizmus védelméről, a konzisztencia és az idegen tulajdonságok problémájának nyelvi erszatzista megoldásáról lásd Heller 1998.

Amennyiben a szelekció *externális* reláció, úgy független lesz az elemek intrinzikus természetétől, de továbbra sem lesz független a konkrét világ intrinzikus tulajdonságaitól (történéseitől): szükségszerű, hogy ha a szamarak beszélnek a konkrét világban, akkor a konkrét világ kiválaszt egy elemet. De hogyan lehet *szükségszerű* a kapcsolat? Az a tény, hogy az univerzumban a szamarak beszélnek, és az a tény, hogy az univerzum externális relációba lép egy elemmel, két különböző tény. E különböző tények szükségszerű kapcsolata viszont sérti a Hume-i újrakombinálhatóság elvének azt a változatát, amely szerint nincs szükségszerű kapcsolat egy dolog intrinzikus természete és más dolgokhoz való extrinzikus kapcsolata között.

2. A hitetlenkedő pillantás

Tagadhatatlan, hogy önmagában véve Lewis elméletének komoly erényei vannak: nagy magyarázó erővel bír, átfogó és impozáns elmélet, amely részletekbe menően is konzisztens és konkluzív. Azonban Lewisnak szembe kell néznie azazal, hogy nagyon nehéz hinni benne. Vagyis LMR talán legnagyobb problémája az, hogy nem hihető. Márpedig egy értékes elméletnek egyúttal hihetőnek is kell lennie. Hiába az elméleti előnyök, hiába a világos és érthető megfogalmazás, ha egyszer képtelenek vagyunk elfogadni azt, amit az elmélet mond. Hogyan lehet megküzdzeni ezzel a problémával?

Mielőtt választ adnánk a kérdésre, először azt kell tisztáznunk, hogy miért jelent egyáltalán problémát a hitetlenkedő pillantás. Egy elméletnek érvekkel szemben kell védhetőnek lennie, márpedig a hitetlenkedő pillantás nem érv, nem megfelelő módon alátámasztott konkluzív ellenvetés. Kétségtelen, hogy akár félvállról is vehetné Lewis a problémát, hiszen LMR elméleti előnyei magukért beszélnek. Mégsem legyint Lewis, mivel a probléma egy szabatosan megfogalmazható ellenvetés kifejeződése.

Az ellenvetést a következőképp fogalmazhatjuk meg: „Te sem gondolhatod komolyan, amit mondasz, hiszen az elméleted szinte teljes mértékben eltér attól, amiről természetes módon, minden elméleti elköteleződéstől függetlenül, vagyis a hétköznapi felfogásunk alapján meg vagyunk győződve.” A probléma a következő dilemmával szembesíti Lewist: vagy nem hisz őszintén az általa kidolgozott elméletben, vagy még ha őszintén hisz is az elméletében, az elméletnek (szinte) nulla az episztemikus valószínűsége, tekintve, hogy ellentmond a legbiztosabbnak elkönyvelt hiteinknek.

Vegyük a dilemma első ágát. Vajon előfordulhat, hogy Lewis nem őszinte? Ismerve Lewis munkásságát, ezt az opciót nyugodt szívvel kizárhatjuk. Az sem elhanyagolható szempont, hogy a probléma tárgyalásakor Lewis maga vezeti be az *őszinteség egyszerű maximáját* mint a filozófiai elméletek egy sajátos tesztjét, amely szerint „soha ne terjessz elő olyan filozófiai elméletet, amit magad nem

hiszel a legkevésbé filozófiai és a hétköznapi felfogásnak leginkább megfelelő pillanataiban” (Lewis 1986. 135).

A dilemma másik ága már komolyabban vehető opció. Megdöbentőnek, sőt sokaknak talán visszásnak tűnik, ha valaki arra kér minket, hogy nyugodt szívvel fogadjuk el valóságos létezőknek az olyan entitásokat, mint az aranyhegyek, a beszélő szamarak, vagy a tömegvonzás nélküli univerzumok. Valószínűtlen, hogy egy ilyen elmélet sikeres legyen, hiszen túl nagy mértékben áll szemben a filozófiai elméletekkel nem terhelt ismereteinkkel.

Mindennek ellenére, meglehetősen kicsi episztemikus valószínűséggel bíró kísérlet volna, ha Lewis elméletének kezdeti episztemikus valószínűségét nullára értékelnénk.¹⁵ Nem csak azért, mert Lewis intelligenciája, továbbá elméletének konzisztenciája már eleve megnehezíti az ilyen mértékű leminősítést, hanem azért is, mert nem egyedülálló Lewis esete a hétköznapi felfogásokkal. Számos olyan elmélet született már, amelyeket kezdetben meglehetősen nagy hitetlenkedés fogadott, éppen annak köszönhetően, hogy úgy tűnt, ellentmondanak a hétköznapi felfogásnak, vagyis kezdeti episztemikus valószínűségük nagyon alacsony volt, később mégis széles körben elfogadottá váltak: Galileinek, Newtonnak, Darwinnak szintén kikerekedett szemek előtt kellett bizonyítaniuk elméletük helyességét, ennek ellenére elméleteik mára világnézetünk alapvető pilléreivé váltak. Mégpedig pontosan azoknak az elméleti előnyöknek köszönhetően, amellyel – úgy tűnik – LMR is fel van vértezve.

Lewis nagyon komolyan veszi, hogy hétköznapi felfogásaink zömével ellentétes az elmélete. Vállalja az ütközést. Nem mellesleg ezért a szembenállásért a hétköznapi felfogás konzervativizmusát éppúgy felelősnek tartja, mint elméletének extravaganciáját. Lewis azonban folyamatosan arra hívja fel a figyelmünket, hogy elméletének kontraintuitivitása még mindig nem akkora áldozat, mint azok az előnyök, amelyeket – a filozófiai problémák megoldásai kapcsán – az elmélet elfogadásával nyerünk. Nem utolsósorban meg kell jegyeznünk, hogy a metafizikai elméletek mindegyike többé-kevésbé felülvizsgálja mindazt – és ennek következtében szembe megy mindazzal – amit a filozófia termein kívül gondolunk a valóságról. Egyedül Lewist kárhozzatni ezért, nem lenne igazságos kritika.

3. A *Humphrey-ellenvetés*

A legismertebb ellenvetés LHE-vel szemben a Humphrey-ellenvetés, amelyet Kripke a következő híres passzusban fogalmaz meg:

¹⁵ A „kezdeti episztemikus valószínűség” kifejezést John Bigelow és Robert Pargetter 1990-es könyvéből kölcsönöztük.

A dolog hasonmása egy másik lehetséges világban *soha* nem azonos a dologgal magával. Így ha azt mondjuk, „Humphrey megnyerhette volna a választást (ha ezt és ezt csinálta volna)”, nem arról beszélünk, ami *Humphreyval* történhetett volna, hanem olyan valamiről, ami valaki mással, egy „hasonmással” történhetett volna. Mindazonáltal Humphreyt feltehetőleg egyáltalán nem érdekelné, hogy valaki *más* nyert volna egy másik lehetséges világban – függetlenül attól, hogy mennyire hasonlít rá ez a másik személy. Számomra Lewis elmélete sokkal bizarrabbnak tűnik, mint a világokon átívelő azonosítás szokásos elmélete, amelyet fel szeretne váltani (Kripke 1981/2007. 28).

Kripke mintha azt mondaná, hogy Lewis hasonmásemélete szerint amikor arról beszélünk, hogy mi történhetett volna Humphreyval, akkor valójában arról beszélünk, hogy mi történhetett volna a *hasonmásával*. Márpedig nyilvánvalónak tűnik, hogy amikor arról beszélünk, hogy mi történhetett volna Humphreyval, akkor nem arról beszélünk, hogy mi történhetett volna valaki mással. Az, hogy mi történhetett volna valaki mással, teljesen *irrelevánsnak* tűnik, amit az is mutat, hogy Humphrey aligha *törődne* azzal, hogy mi történhetett volna valaki mással.

Lewis persze semmi ilyesmit nem mond. Lewis azt állítja, hogy nem Humphrey, hanem Humphrey hasonmása az, aki *nyer* egy másik világban, azt azonban nem állítja, hogy nem Humphrey, hanem Humphrey hasonmása az, aki *nyerhetett volna* (lásd Hazen 1979).

Kripke feltehetően ezt így is értette: a hasonmásemélet szerint amikor arról beszélünk, hogy mi történhetett volna Humphreyval, akkor arról beszélünk, hogy mi *történik* a hasonmásával, márpedig nyilvánvalóan nem erről beszélünk, hiszen az, hogy mi *történik* másokkal, teljesen irrelevánsnak tűnik, amellyel Humphrey aligha törődne.¹⁶

Az OPW-ben Lewis a következőképpen válaszol a Humphrey-érvre:

Ha ez a panasz a genuin realista átfedésemélet képviselőjétől jönne, akkor még jogos is lenne. Ám ez csak egy oldallal van odébb Kripke egy másik hasonlóan híres megjegyzésétől: „A lehetséges világ nem egy távoli ország, amely az utunkba akad, vagy amelyet távcsövön át nézünk.” A viccet félretéve (tényleg azt mondja, hogy „egy másik lehetséges világ túl messze van tőlünk”), Kripke mintha azt akarná mondani, hogy tiszteletben kellene tartanunk Humphrey intuícióját, miszerint ő maga győzött a másik világban, miközben nem gondolhatunk úgy a másik világra, mint olyan fajta dologra, amelynek egyáltalán a része lehet! Hogy van ez? (Lewis 1986. 196.)

¹⁶ A Humphrey-érv valójában két különböző érvet takar, az *irrelevancia-érvet* és a *törődésből vett érvet*. Az irrelevancia-érv: a Humphrey hasonmásaira vonatkozó tények irrelevánsak a Humphrey-állítások igazsága szempontjából, hiszen azok másokkal kapcsolatos tények. A törődésből vett érv: azzal törődik Humphrey, hogy mi történhetett volna vele, azzal azonban nem törődne, hogy mi történik a hasonmásával, következésképp, ezek különböző állítások. Az érvekről bővebben lásd Divers 2002. 124–139.

Kripke szerint a hasonmáselmélet nem tesz eleget Humphrey intuíciójának, mi szerint *ő maga* nyer a másik világban, hiszen a hasonmáselmélet tagadja, hogy Humphrey létezik más világokban. A hasonmáselmélet azonban nem tagadja, hogy Humphrey létezik más világokban, abban az értelemben legalábbis, hogy Humphrey *létezik más világok szerint*. Következésképp a hasonmáselmélet tiszteletben tartja Humphrey intuícióját, abban az értelemben legalábbis, hogy *ő maga nyer a másik világ szerint*. A hasonmáselmélet azt tagadja, hogy Humphrey *jelen van* más világokban. Ha azonban Kripke úgy gondolja, hogy ezért nem tud a hasonmáselmélet eleget tenni Humphrey intuíciójának, akkor olyasmit kér számon a hasonmáselméleten, amit *ő* maga sem tud teljesíteni, hiszen a Humphrey lehetőségeit reprezentáló lehetséges világokat Kripke *ersatz* világoknak tekinti, melyekben Humphrey nyilvánvalóan nem lehet jelen. Miről van szó? Arról, hogy Kripke érve alapvetően félreértésen alapul, amely a reprezentációnak és a reprezentáció módjának összekeveréséből fakad. Amiről Kripke beszél, az a reprezentációra vonatkozik, amiről a hasonmáselmélet beszél, az a reprezentációs módra vonatkozik. A reprezentációnak (Humphrey nyer a világ szerint) kell relevánsnak lenni Humphrey lehetőségei szempontjából, és nem a reprezentációs módnak (Humphrey hasonmása nyer a másik világban); és a reprezentációnak kell olyannak lennie, amivel törődik Humphrey, nem pedig a reprezentációs módnak.

IRODALOM

- Armstrong, D. – P. Forrest 1984. An Argument against David Lewis' Theory of Possible Worlds. *Australasian Journal of Philosophy*. 62. 164–168.
- Bács G. (MS). Genuine Realist Metaphysics of Modality. PhD értekezés.
- Bigelow, J. – R. Pargetter 1990. *Science and Necessity*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Bricker, P. 2006. David Lewis: On the Plurality of Worlds. In J. Shand (szerk.) *Central Works of Philosophy*. 5. kötet. Chesham, Acumen. 246–267.
- Carnap, R. *Meaning and Necessity*. University of Chicago Press.
- Divers, J. 2002. *Possible Worlds*. Routledge.
- Farkas K. – Huoranszki F. (szerk.) 2004. *Modern metafizikai tanulmányok*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Forrest, P. 1986. Ways Worlds Could Be. *Australasian Journal of Philosophy*. 64. 15–24.
- Hazen, A. 1979. Counterpart Theoretic Semantics for Modal Logic. *Journal of Philosophy*. 76. 319–38.
- Heller, M. 1998. Property Counterparts in Ersatz Worlds. *Journal of Philosophy*. 95. 293–316.
- Huoranszki F. 2001. *Modern metafizika*. Budapest, Osiris.
- Kripke, S. 1981/2007. *Megnevezés és szükségszerűség*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Lewis, D. 1968. Counterpart Theory and Quantified Modal Logic. *Journal of Philosophy*. 65. 113–126.
- Lewis, D. 1973. *Counterfactuals*. Oxford, Blackwell.
- Lewis, D. 1973/2004a. Lehetséges világok. In Farkas–Huoranszki 2004. 91–98.

- Lewis, D. 1973/2004b. Okság. In Farkas–Huoranszki 2004. 151–164.
- Lewis, D. 1986. *On the Plurality of Worlds*. Oxford, Basil Blackwell.
- McDaniel, K. 2004. Modal Realism with Overlap. *Australasian Journal of Philosophy* 82. 137–152.
- Plantinga, A. 1976. Actualism and Possible Worlds. *Theoria*. 42. 139–160.
- Quine, W. V. O. 1961/2002. Referencia és modalitás. In Forrai G. (szerk.) *A tapasztalattól a tudományig*. Budapest, Osiris. 225–249.
- Quine, W. V. O. 1969. Propositional Objects. In *Ontological Relativity and Other Essays*. New York, Columbia University Press.
- Rodriguez-Pereyra, G. 2004. Modal Realism and Metaphysical Nihilism. *Mind*. 113. 683–704.
- Skyrms, B. 1981. Tractarian Nominalism. *Philosophical Studies*. 40. 199–206.
- Stalnaker, R. 1976/2004. Lehetséges világok. In Farkas–Huoranszki 2004. 99–110.
- Tózsér J. 2009. *Metafizika*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Varzi, A. 2001. Parts, Counterparts, and Modal Occurents. *Travaux de Logique*. 14. 151–171.
- Zvolenszky Zs. 2007. Megnevezés és szükségszerűség – Négy évtized távlatában. In S. Kripke, *Megnevezés és szükségszerűség*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 151–221.

